

DE BOTTEN VAN DE BORINAGE

Sandra Cordier

De botten van de Borinage

De iguanodons van Bernissart
van 125 miljoen voor Christus tot vandaag

© 2017 – Sandra Cordier & Uitgeverij Vrijdag
Jodenstraat 16, 2000 Antwerpen
www.uitgeverijvrijdag.be

Omslagontwerp: Mario Debaene
Vormgeving binnenwerk: www.intertext.be
Auteursfoto achterflap: Lisa Van Damme

NUR 680, 933
ISBN 978 94 6001 487 1
D/2016/11.676/310
e-boek
ISBN 978 94 6001 488 8

Niets van deze uitgave mag door middel van elektronische of andere middelen, met inbegrip van automatische informatiesystemen, worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Bij de samenstelling van dit boek heeft de uitgever illustraties ontleend waarvan de bron niet kon worden achterhaald. Mogelijke rechthebbenden kunnen zich tot de uitgever wenden.

'De beste manier om met een onderwerp vertrouwd te raken is er een boek over te schrijven.'

Benjamin Disraeli,
voormalig premier van het Verenigd Koninkrijk

Inhoud

Woord vooraf **9**

Eerste luik: De vondst **11**

Tweede luik: De vindplaats **45**

Derde luik: Het beest **91**

Vierde luik: Het museum **111**

Vijfde luik: Bernissart **149**

Bibliografie **173**

Illustratieverantwoording **181**

Woord vooraf

Bernissart is een kleine stad in de streek van de Borinage dicht bij de Franse grens. In die stad werd lang geleden een grote ontdekking gedaan. Een heel toevallige ontdekking in een steenkoolmijn.

Sporadisch denk ik eraan terug: ik zit in het vijfde leerjaar bij jufvrouw Pieters, onze klas gaat op uitstap naar Brussel. De busrit van Oostende naar Brussel duurt heel lang. Hoe ik ineens voor de vitrine kom te staan, weet ik niet meer. Met kloppend hart staar ik naar metershoge skeletten. Prehistorische monsters zijn het. Miljoenen jaren oud.

Gevonden in België.

In een steenkoolmijn.

Wat ben ik toen bang geweest, maar vooral ook verdrietig. Mevrouw Pieters moest mij uit de groep halen en kalmeren.

‘Wees niet bang. Ze bestaan nu niet meer. Ze leefden heel erg lang geleden. Ze zijn dood. Uitgestorven!’ Ze bedoelt het goed, maar haar troostende woorden missen hun effect. Een dierenvriend als ik kan niet anders dan medelijden hebben met die arme beesten.

Het daagt me pas later dat ik daar, op dat ogenblik, voor het eerst de houdbaarheidsdatum van het leven heb ervaren. Doodsangst en verdriet omdat mij en mijn dierbaren hetzelfde lot beschoren is.

De maanden na onze eerste ontmoeting sta ik met ze op en gaan ze met mij slapen. Ik lijk wel verliefd. Ik wil alles van ze te weten komen en ik wil ze zo snel mogelijk terugzien.

Zo kom ik verschillende keren oog in oogkas te staan met die grote skeletten in hun glazen kasten in het Museum voor Natuurweten-

schappen. Het zijn niet zozeer dinosauriërs op zich die mij boeien; het is de groep van prehistorische reuzen uit Bernissart die bij mij, toen ik ze voor het eerst zag, een emotionele snaar hebben geraakt.

Ik was er in eerste instantie op uit mijn geheugen over de vondst van de iguanodons op te frissen. Hoe ging het verhaal ook alweer?

Aanvankelijk zoek ik het antwoord op die vraag louter voor mezelf. Daartoe heb ik in bibliotheken gezocht en in archieven gespeurd. Ik heb met verwanten van de protagonisten gesproken en me verdiept in wat anderen reeds over de iguanodons van Bernissart schreven. Het was alsof ik, zonder dat ik ernaar zocht, op een schat was gestoten: een schat aan interessante historie, tegenstrijdige getuigenissen, verdwenen archieven en ongekende gegevens.

**EERSTE LUIK
DE VONDST**

Over charbonnages

‘Overal ziet men hier in het rond de groote schoorsteenen en de ontzettende bergen steenkolen aan de ingang der mijnen, de zoogenaamde charbonnages.’

Vincent Van Gogh over de Borinage

Het leven van een mijnwerker is zwart. Kolenzwart. Mijnwerkers brengen hun werktijden door in restanten van het steenkooltijdperk – het Carboon – bekend om zijn onmetelijke moerasbossen en beklemmende atmosfeer. Schubboomen, zegelboomen en reuzenpaardenstaarten wortelen in moerassige gronden en stijgen met gemak tientallen meters de hoogte in. Die bedompte wereld is bevolkt met libellen, schorpioenen en duizendpoten van gigantisch formaat.

Het steenkooltijdperk laat zich lezen uit de steenkoollagen. Die vinden we over de hele wereld in metersdikke pakketten, ontstaan uit een miljoenen jaren durende kringloop van opstapelen en samenpersen van plantaardig materiaal. De transformatie verloopt van afgestorven planten in veen via bruinkool naar steenkool. Onafzienbare moerassen camouflerden de aarde, woud na woud is gegroeid en afgestorven om die enorme hoeveelheden steenkool te produceren. De huidige wereldreserve aan steenkool bedraagt ruwweg 825 miljard ton.

In de mijnput *Sainte-Barbe* in Bernissart werd in 1878 door mijnwerkers een tunnel gegraven. Een uittreksel uit het register van de *charbonnage de Bernissart* vermeldt op 28 februari 1878 dat mijnwerkers die de steenkoolader *Luronne* ontginnen op 322 meter diepte vaststellen dat de ader onderbroken wordt door een *cran*: een tot de spreektaal behorende term om een natuurlijke put (een niet gegraven)

ven, ingestorte kuil) aan te duiden. Zo'n *cran* is geen zeldzaamheid voor het Henegouwse steenkoolbekken.

In zo'n geval wil men door of om de ingestorte massa heen om de afgesneden kolenader terug te vinden. Financieel-economisch is dat de eerste prioriteit.

Over getuigenissen

'Geschiedenis is een versie van voorbije gebeurtenissen, waarmee de mensen besloten hebben akkoord te gaan.'

Napoleon

Over de eerste momenten van de ontdekking in april 1878 bezitten we een getuigenis van enerzijds Gustave Fagès, directeur van de *charbonnage de Bernissart*, en anderzijds Louis De Pauw, werkplaatsleider bij wat toen nog het Koninklijk Natuurhistorisch Museum in Brussel heette.

Louis De Pauw zal de opgravingen leiden die in Bernissart zullen plaatsvinden en heel wat tijd doorbrengen in de aanwezigheid van mensen die de geschiedenis van de gebeurtenis begin april 1878 dragen.

In 1902 publiceert De Pauw zijn boek *Notes sur les fouilles du charbonnage de Bernissart* over de ontdekking in de steenkoolmijn en daarin neemt hij het verhaal van de mijnwerkers op: 'Op een bepaald moment herkent een van de mijnwerkers, Jules Créteur (*sic.*), talrijke met pyriet geïmpregneerde botten. Hij en zijn ploegmakers denken aan boomstronken gevuld met goud.'

Gustave Fagès getuigt in zijn verslag dat hij met 'eigen ogen het oponthoud in de mijn wil zien' en daarom op 5 april in de mijn afdaald. Hij beveelt 'om met de grootste omzichtigheid alle fossiele fragmenten te verzamelen' en vraagt zijn ingenieur 'een geoloog op te zoeken en hem de ontdekte beenderen te tonen en zijn mening te vragen omtrent hun aard.'

Als we daarentegen op Louis De Pauws verslag van de gebeurtenissen vertrouwen (die weliswaar zelf pas op 12 april zal worden opgeroepen), dateert de vondst van een paar dagen eerder: 'Een opzichter stapt op 2 april café Dubruille binnen met fragmenten van de ontdekte botten.' In het café borrelen op dat moment generaal-agent Fagès, ingenieur Latinis en de aan de mijn gedetacheerde arts L'Hoir. Generaal-agent Fagès maakt de dokter deelgenoot van de ontdekking. Ten tijde van de vondst van de eerste beenderen denkt men nog aan boomstronken. Het verhaal gaat dat de arts een meegebracht fragment in het café verbrandt om aan te tonen dat het geen boomstronk is maar een bot.

De geoloog die opgeroepen wordt, François-Léopold Cornet, komt op 8 april – daarin komen beide verhaallijnen overeen – naar Bernissart om de steenkoolmijn te bezoeken. Volgens De Pauw vreest de geoloog aanvankelijk dat het 'om een aprilvis gaat' en zitten er daarom een paar dagen tussen de ontdekking en zijn bezoek. Omdat de geoloog, aldus Fagès, niet in staat zou zijn om de brokstukken te determineren, stuurt hij op zijn beurt fragmenten van de gevonden voorwerpen naar de universiteit van Leuven. In de getuigenis van De Pauw is het niet geoloog Cornet, maar ingenieur Latinis die de vondsten naar Leuven stuurt. In Leuven herkent zoöloog en anatomist professor Pierre-Joseph van Beneden tussen de fragmenten tanden van een dinosauriër.

Op 12 april wordt hoofdingenieur van het Mijnwezen in de provincie Henegouwen, Gustave Arnould, door generaal-agent Fagès op de hoogte gebracht van de verwickelingen in de steenkoolmijn van Bernissart. Hij dicteert op zijn beurt in telegramstijl aan Edouard Dupont, directeur van het Koninklijk Natuurhistorisch Museum in Brussel: 'Belangrijke ontdekking beenderen in breuk steenkoolmijn

Het telegram dat de vondst aankondigt.

Bernissart vallen uiteen door pyriet stuur Depauw (*sic.*) morgen naar station Mons acht uur 's ochtends het is dringend = Gustave Arnaut (*sic.*)'

De volgende dag spoort Louis De Pauw, gevolg gevend aan de vraag in het telegram, naar Bernissart.

Over een reddingsoperatie

'De wereld die de paleontoloog ontdekt is uiteindelijk een 're-constructie' van wat er zich heeft voorgedaan. Zonder de paleontoloog zou die wereld geen betekenis hebben.'

Braeckman, Raymaekers, Van Riel.

Uit: *Handboek Wijsbegeerte*

Op zaterdag 13 april, daags na het telegram aan directeur Edouard Dupont, arriveert Louis De Pauw in Bernissart. Die dag daalt hij voor het eerst in de mijn af. In de mijngalerij treft hij verschillende verbazingwekkende stukken aan. Tijdens zijn bezoek halen mijnwerkers een gigantische poot uit de wand. Om die poot naar boven te transporteren, worden houten planken in een brancard omgetoerd en bedekt met stro. De wanden op weg naar de schacht zijn een tableau van plantenfossielen en overblijfselen van vissen. Het lijkt geen twijfel: de mijn is een rijke bron aan fossielen. De buitenlucht, die de mannen via de schacht tegemoet waait, doet de beenderen uiteenvallen. 'Ik hoorde een klein gekraak,' schrijft De Pauw. De botten die duizenden eeuwen in een sarcofaag van waterdichte klei volledig afgesloten waren van lucht, verbrokkelen nu ze er rechtstreeks mee in contact komen.

Om meer schade te voorkomen, wikkelt De Pauw een twintig kilo zwaar bot in zijn kleren om het zo naar boven te kunnen brengen. 'We vragen ons af of het mogelijk zal zijn de botten heelhuids boven te brengen vanwege de grote hoeveelheid pyriet die ze bevatten.' Zuurstof en vochtigheid in de lucht veranderen het pyriet in ijzersulfaat en ijzeroxide, waardoor de fossiele botten verpulveren.

Louis De Pauw onderhandelt met Fagès: zijn expertise in ruil voor de fossielen. De Pauw is namelijk niet aan zijn proefstuk toe. In 1865 trad hij in dienst als *aide-préparateur* bij het museum, wat betekent dat hij assisteerde bij de opgravingen van de walvisbeenderen gevonden tijdens het bouwen van de Antwerpse fortengordel. Zijn uitgekende methode voor het luchtdicht afsluiten en veiligstellen

van skeletten leverde verbluffende resultaten op. In 1869 reconstrueerde hij het skelet van een mammoet. Koning Leopold II noemde De Pauws restauratie van het monstrueuze beest, de mammoet van Lier, een *chef-d'oeuvre*. Er werd gezegd dat De Pauw de mammoet in 30 minuten kon demonteren en alle stukken vervolgens in 65 minuten weer in elkaar kon zetten.

Generaal-agent Gustave Fagès roept de bestuursraad van de *charbonnage de Bernissart* bijeen en legt uit dat het naar boven brengen en conserveren van de beenderen, even talrijk als reusachtig, niet door leken kan worden uitgevoerd en dat deze werkelijk buitengewone ontdekking niet verloren mag gaan. De bestuursraad gaat akkoord met de transactie. Ze geeft de toestemming aan het museum om de fossielen uit de mijn te halen. Daarbij leent de bestuursraad negen ervaren mijnwerkers uit aan de technici van het museum onder leiding van Louis De Pauw.

Op het eerste gezicht lijkt dit een onbaatzuchtig gebaar, maar in het licht van de industriële context moet in de eerste plaats rekening worden gehouden met de exploitatie van de steenkool. De dinosauriërs, complete skeletten tot tien meter lang op de bodem van een diepe mijnput, belemmeren de dagelijkse productie van tonnen steenkool en moeten zo vlug mogelijk de mijngang uit.

De bestuursleden van de *charbonnage* willen graag hun stempel drukken op de vondst en vragen om hun familienamen te latiniseren om ze als soortnaam te gebruiken bij de classificatie van de fossielen uit de mijn van Bernissart, en zo geschiedde. De raad van bestuur schenkt de nog verborgen dinosauriërs en andere fossielen aan de Belgische staat (het Koninklijk Natuurhistorisch museum) en in ruil worden de namen van de bestuursleden geëerd.

Wiens namen niet gelatiniseerd zullen worden, zijn die van de mijnwerkers die de skeletten zullen helpen blootleggen: Cretteur, Blanchart, Gérard, Sandemont, Lesplingard, Dieudonné, Motuelle, Piérard en Ballez.

Op woensdag 15 mei 1878 start Louis De Pauw samen met twee collega's en de ploeg van negen mijnwerkers de eerste opgravingen. Met

De Pauws drie-in-één-methode wordt een skelet bot per bot uit zijn originele vindplaats losgemaakt. Het uittrekken van de fossielen uit de wand in Bernissart gebeurt niet in een keer. Het stuk bot dat uit de wand steekt, wordt eerst beschermd door het in te strijken met gips. Daarna wordt het bot voorzichtig losgemaakt uit het gesteente. De kluiten klei die de beenderen omvatten, worden systematisch vervangen door gips dat de beveiligende eigenschap overneemt. Het toevoegen van ijzeren staven rond de blokken gips zorgt voor een maximale bescherming. Een volledig omzwaachteld en verstevigd bot is tegelijkertijd geconserveerd, verpakt en klaar voor transport. Museum directeur Dupont feliciteert Louis De Pauw: 'Door de vernuftige middelen, door den heer De Pauw uitgedacht, waren echter gene gewichtige verliezen te betreuren.' Zo vernuftig dat huidige paleontologen nog steeds deze techniek gebruiken.

Daarnaast eert de directeur de 'bekwame en toegewijde' Louis De Pauw die 'het leven van de mijnwerkers adopteert en de werknemers van het museum begeleidt'. Kleigieter August Vandepoel is verantwoordelijk voor het plaasteren en surveillant Félix Sonnet zal opmeten, optekenen en aantekeningen maken. Het avontuur dat in 1878 begint, zal drie jaar duren.

Over reuzen

*'Leviathan is not the biggest fish –
I have heard of Krakens.'*

Herman Melville

Een schacht, 322 meter diep; de geraamtes liggen net zo diep als de Eiffeltoren hoog is. Een smalle, aardedonkere gang van tweehonderd-zeventig meter lang met een diameter van 3,5 meter, ondersteund door ruwhout.

Generaal-agent Gustave Fagès noemt als vindplaats van de fossiele resten – een kloof in het steenkoolterrein – de *Cran du Midi*. Later zal blijken dat niet *Cran du Midi* maar *Cran du Levant* de vindplaats is van de iguanodons. De naam *Cran du Levant* wordt vervangen door *Cran des Iguanodons* om hun vindplaats te markeren.

Enkele maanden na de revelatie in Bernissart recapituleert Edouard Dupont, directeur van het Koninklijk Natuurhistorisch Museum in Brussel, in de *Académie royale de Belgique* de omstandigheden waarin de fossielen zijn ontdekt. Hij bevestigt de vondst van fossiele resten van iguanodons dankzij ‘het geoefende oog van professor (Pierre-Joseph) van Beneden’ en stelt dat hij ‘op de hoogte werd gebracht van deze vondst door Gustave Arnould, hoofdgenieur van het Mijnwezen, die op aangeven van generaal-agent van de *Société de Bernissart*, mijnheer (Gustave) Fagès, naar mijnheer (Louis) De Pauw, chef werkplaats bij het museum, vraagt om uitgravingen te beginnen van een lot beenderen die even talrijk als reusachtig zijn. (...) De proporties van onze fossiele walvisachtigen en mammoet verbleken bij de verhoudingen van dit schepsel uit het Krijt. Een opeenvolgende reeks staartwervels van een exemplaar meet vijf meter. De lengte van een ander is van schedel tot heiligbeen vier en een halve meter lang. Zo kan de lengte geschat worden op ongeveer tien meter. Tot nu toe zijn vijf skeletten gevonden. We vermoeden de aanwezigheid van een zesde exemplaar. Ondanks drie maanden van intense opgravingen zijn de skeletten nog lang niet geborgen. De beenderen van de gigantische skeletten liggen niet, zoals men zou verwachten, kriskras verspreid, maar bevinden zich meestal in hun oorspronkelijke anatomische staat. Flarden huid hangen hier en daar nog aan de donkerbruine beenderen. Het eerste skelet lijkt volwassen en intact. Idem voor nummer twee waarvan de schedel 80 centimeter lang is. Hij ligt op zijn buik, het hoofd rust naast de linkerkant van de ribbenkast. Het derde is flink beschadigd. Tijdens de werken zijn halswervels, schedel en de rechtersvoerpoot van de romp gescheiden. Skelet nummer vier heeft zich tegen skelet nummer drie gevlijd. Hij ligt plat en rust met zijn hoofd op de wervels van zijn compagnon. De grootste van allemaal, nummer vijf, is jammer

genoeg geschonden. Naast deze enorme reptielen zijn te midden van hun beenderen ook enkele schubben, wervels en resten van twee kleine schildpadden aangetroffen. Tot op vandaag zijn een honderdtal vissen geteld. Zij zijn opmerkelijk goed geconserveerd. Deze fauna en flora – op te maken uit de plantaardige afdrukken – zijn totaal nieuw voor ons land.’

Bij de oorsprong van flora en fauna hoort tot de tweede helft van de 19^e eeuw, ook voor wetenschappers, goddelijke betrokkenheid. God staakt op de zesde dag zijn scheppend werk. ‘En God zag al, wat Hij gemaakt had, en ziet, het was zeer goed.’ De daden van de Schepper impliceren een eenmalig gebeuren.

Het idee dat de aarde ouder is dan het moment waarop de schepping zou hebben plaatsgevonden, dat andere werelden voorafgingen aan de huidige en dieren evolueerden, is moeilijk te accepteren. Uitsterven is een woord dat niet voorkomt in het scheppingsverhaal van het Oude Testament. Er bestaat niet zoiets als voorhistorisch.

Maar uitgerekend het overblijfsel van een voorhistorisch uitgestorven reptiel belandt uiteindelijk in een kapel: de Sint-Joriskapel, de voormalige huiskapel van het Hof van Nassau. Het museum bevindt zich op dat ogenblik in de gebouwen van het vroegere Paleis van Karel van Lotharingen op de huidige Kunstberg, waar voordien het Paleis van Nassau stond. De huiskapel doet dienst als werkplaats waar de iguanodons zullen worden gemonteerd.

Over een poot

‘De uitgelaten meute was zo hevig en enthousiast dat men zou gaan geloven dat er een kudde iguanodons voorbijdraafde.’

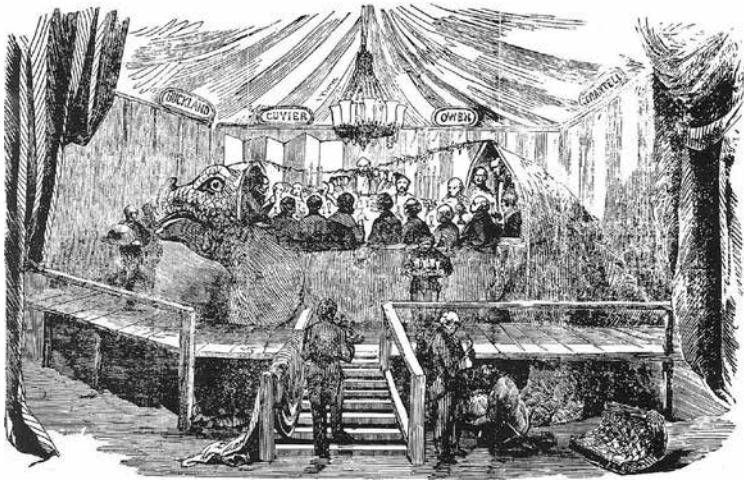
Benjamin Waterhouse Hawkins, ontwerper modelleur van de *Crystal Palace Reconstructions of Ancient Life*

Aanvankelijk zijn dinosauriërs een Engelse aangelegenheid. Restanten worden voor het eerst in Engeland gevonden en beschreven.

De Britse wetenschapper Richard Owen is verantwoordelijk voor het verzinnen van de naam *Dinosauria* voor de orde van de uitgestorven reptielen. Owen introduceert het woord in 1842 door twee Griekse woorden te combineren: *deinos* (geducht, verschrikkelijk, vreselijk, groot) en *sauros* (hagedis). Niet alle dinosauriërs waren groot of geducht – sommigen hadden het formaat van een konijn. Anderen waren dan weer groter dan een rijhuis. Dat weten we nu, maar in 1842 beschikt Owen over de restanten van slechts drie soorten: *Megalosaurus*, *Iguanodon* en *Hylaeosaurus*.

In 1851 ontwerpt kunstenaar Benjamin Waterhouse Hawkins, op aanwijzen van Richard Owen, levensgrote reconstructies van onder meer de drie gekende dinosauriërs van die tijd.

Deze creaturen loeren nog steeds vanaf hun eilandjes naar de bezoekers van het Crystal Palace Park in het zuiden van Londen. Tussen de vele betonnen beeldhouwwerken vind je twee iguanodons. De ene staat op zijn vier plumpe poten, de andere ligt als een hagedis met zijn dikke buik tegen de grond gedrukt. Dikhuiden zijn het, bedekt met schubben en met een hoorn op hun neus: een voorhistorische, neushoornachtige hagedis. De standbeelden zijn zo kolossaal dat een ervan dienstdoet als locatie voor het oudejaarsavondbanket op 31 december 1853. Het holle model – negen meter van de top van de neus tot het puntje van de staart – bood plaats aan elf prominente wetenschappers. Aan het hoofd van de tafel zat Richard Owen, in de

Oudejaarsfeest in Londen in 1853. In de holle iguanodon zit het kruim van de victoriaanse wetenschappelijke wereld.

schedel van de iguanodon, ‘daar waar zich normaliter de hersenen bevinden.’

De eerste beelden van een iguanodon die vanuit Engeland de wereld bereiken, zijn imitaties van levende grote zoogdieren. Het lijkt dus een gepaste veronderstelling om het harde hoornachtige onderdeel, net als bij een neushoorn, op hun neus te zetten.

De vondst in Bernissart brengt daar verandering in. Louis De Pauw deelt de redenering van zijn Engelse collega niet. Het kromme puntige stuk hoorn dat Richard Owen op de kop van de iguanodons in Sydenham heeft gezet, maakt volgens Louis De Pauw deel uit van de voorpoot.

Volgens De Pauw is de kegelvormige, naar buiten gerichte duim te vergelijken met de spoor van een haan: een sterke hoornachtige klauw. Een venijnig wapen. Ook de pink verschilt sterk van de andere drie vingers. De vier vingerkootjes tellende pink is flexibel en wordt waarschijnlijk gebruikt om voorwerpen vast te houden.

Mede vanwege de opmerkelijke vingers is Louis De Pauw ervan overtuigd dat het beest niet op zijn voorpoten kan lopen. Hij kiest voor een verticale opstelling, een combinatie van kangoeroe en struisvogel. De staart en de korte voorpoten van de kangoeroe, het bekken en achterpoten van de struisvogel.

Over een reconstructie

‘Een beeld zegt meer dan duizend woorden’.

Arthur Brisbane, redacteur bij de New York Times

In augustus 1878 heeft een aardbeving plaats in de buurt van Bernisart. Houten steigers en steunbalken breken en in de mijngalerij bezwijkt een houten steigerpaal die de doorgang blokkeert en de mannen gedurende twee uur in de ondergrondse tunnel gevangenzet. Door de aardschokken verschuift ook een stuk houten betimmering, waardoor grondwater naar binnen sijpelt. De waterpompen kunnen de tunnel amper drooghouden. Het onbedwingbare water doet de houten bekisting uiteindelijk sneuvelen en op maandag 21 oktober rond de middag overstroomt de mijn. Er is weinig tijd om te vluchten, waardoor werkmateriaal en het werk van de laatste dagen niet meer te redden valt. Op dat moment zijn er vijf skeletten gevonden, waarvan een, *iguanodon AB*, volledig uitgegraven. *Iguanodon AB* is maar een half skelet; hij werd getroffen door het houweel van een mijnwerker waardoor hij onvolledig is. De opgravingen in Bernisart worden voor enkele maanden opgeschort, totdat de restauratie aan de mijnschacht is voltooid. Ondertussen reizen de allereerste botten vanuit de Borinage naar Brussel.

‘Om tot een theoretisch model te komen, wordt op grote stukken doek dat vreemde dier met zijn hoofd, zijn lange slangenhals en rib-

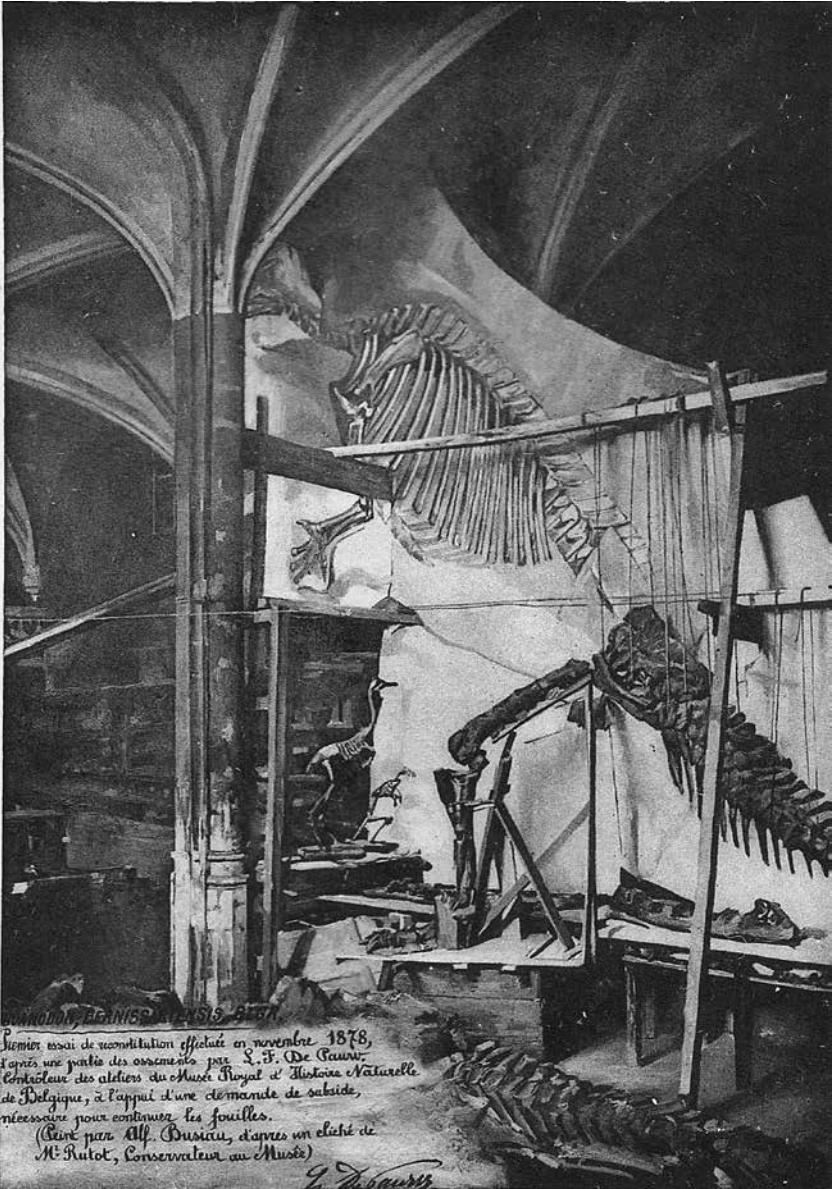
benkast getekend. Met een ‘*crayon*’, is Louis De Pauw, ‘op zoek naar het onbekende.’ Het onvolledige skelet aangevuld met de tekening brengt, onder de gotische gewelven van de kapel, een reusachtige dinosauriër tot leven. Het moet spectaculair geweest zijn. Iemand overhalen gaat makkelijker wanneer die het resultaat kan visualiseren. Dat heeft De Pauw goed begrepen en hij steekt een foto van de opstelling bij de subsidieaanvraag voor het voortzetten van de opgravingen. Photoshop avant la lettre.

Deze afbeelding, oorspronkelijk bedoeld als overtuigingsmiddel, wordt in verschillende publicaties foutief gedateerd en uit zijn context gehaald. In *Guide dans les collections: Bernissart et les Iguanodons* uit 1897 staat onder dezelfde foto uit 1878: ‘Eerste proef over de reconstructie van een iguanodon in 1880’. Er wordt nergens bij vermeld dat dit het persoonlijke werk is van Louis De Pauw. Met het jaartal 1880 wordt de waarheid tweemaal tekortgedaan.

In publicaties door oud-sectiechef der Gewervelde Fossielen Edgar Casier, tandheelkundige Guy-Elie Quinet en paleontoloog-geoloog Pierre Bultynck, allen van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, verschijnt de foto uit 1878 (zonder het tekstkader) steeds in combinatie met een foto uit 1882 of met het schilderij van Léon Becker uit 1884. Ze tonen Louis De Pauw en technici voor een ingewikkelde stellage, de montage van iguanodon Q voor de allereerste tentoonstelling in 1883. Aangezien iguanodon AB maar een half skelet is, wordt de foto van De Pauw erbij gevoegd.

Het afdrukken van de twee afbeeldingen naast elkaar geeft de indruk dat het twee stadia betreft uit het montageproces van een en dezelfde iguanodon. Zo staat het ook in het bijschrift in Casiers boek uit 1960, *Les Iguanodons de Bernissart*: ‘De foto’s representeren twee fases in het montageproces van het eerste exemplaar van *Iguanodon bernissartensis*.’

Ook auteur Quinet noemt de twee afbeeldingen in één adem: ‘Foto’s rond 1880 genomen in de Sint-Joriskapel, (...)’. Deze foto’s

BRUXELLES, BELGIQUE, 1878-1879.
Premier essai de reconstitution effectuée en novembre 1878,
et après une partie des ossements par L.-F. De Pauw,
contacteur des ateliers du Musée Royal d'histoire naturelle
de Belgique, à l'appui d'une demande de subside,
nécessaire pour continuer les fouilles.
(C'est par Alf. Busiau, d'après un cliché de
M. Rutot, Conservateur au Musée)
L. De Pauw

Sint-Joriskapel te Brussel getransformeerd tot atelier. 'Eerste proef van de reconstructie uitgevoerd in november 1878 door L.-F. De Pauw'.

'Ontwerp met de ribben en benen aan touwen opgehangen. Zicht op de uitgeharte gipsblokken, die de bovenghaalde iguanodonbeenderen omsluiten, 1882.' De man met baard en opgegeven knie is Louis De Pauw.

stellen twee etappes voor bij de montage van een eerste exemplaar van de *Iguanodon bernissartensis*.

In 1987 schrijft Pierre Bultynck, oud-hoofd van het departement Paleontologie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, in zijn boek *Bernissart en de Iguanodons* ten onrechte dat mijnningénieur Louis Dollo, die in 1882, vier jaar na de vondst in Bernissart, in het museum komt werken, de lichaamshouding van de iguanodons vergeleek 'met die van een kangoeroe of van een struisvogel'. 'De skeletten van deze dieren werden trouwens gebruikt voor de eerste opstelling van een iguanodonskelet in 1883 in de Sint-Joriskapel. Beide skeletten zijn zichtbaar op een oude foto van de eerste opstelling.' Maar noch op de foto's van 1882 noch op het schilderij vind je het skelet van een kangoeroe of een struisvogel. Die staan enkel op de foto van november 1878 waar Dollo onmogelijk bij betrokken kon geweest zijn. Niet Louis Dollo, maar Louis De Pauw gebruikt dus het skelet van een struisvogel en een kangoeroe als model.

De twee afbeeldingen met een tijdsverschil van vier jaar worden vaagjes gedateerd rond 1880. Dit tijdsinterval, dat nergens begint en nooit afloopt, is per definitie altijd correct, maar doet afbreuk aan het pionierswerk van Louis De Pauw.

RECHTS: *Restauratie en montage van het eerste volledige exemplaar door Louis De Pauw, 1883.*